

Pešta, Pavel

Staročeské satiry Hradeckého rukopisu a Smilovy školy

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1963, vol. 12, iss. D10, pp. 174-175

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107895>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Ševčenkova díla v letech osmdesátých. Ve 20. století vyšla řada prací o Ševčenkovi od významných českých slavistů (Nejedlého, Máchala, Horáka, Wollmana aj.); všechny však byly nepatrné rozsahem, příliš obecné a nemohly dát čtenářům jasnou představu o složitě tvůrčí dráze Ševčenkovi. Zatímco se za buržoazní republiky šířila znalost Ševčenkova jen pomalu, po r. 1945 Ševčenko v českých zemích zdomácněl. V této době vyšlo množství článků o něm a řada zdařilých překladů jeho básní.

Překlady Ševčenkova díla v českých zemích věnuje autor třetí kapitulu své knihy. O překlady se pokoušela řada autorů, většinou z ukrajinského originálu; jenom někteří překládali podle ruských překladů. Překlady Ševčenkovy poezie se objevovaly toliko v časopisech a neměly většího významu pro intimnější sblížení českého čtenáře s poezií ukrajinského básníka. Teprve obsáhlejší výbor pořízený Růženou Jesenskou pro Sborník světové poesie znamenal mezník. Český čtenář dostal tehdy do rukou poměrně obsáhlý a pečlivý výběr z Ševčenkova díla a mohl hlouběji proniknout do podstaty básnickovy tvorby. Překlad Jesenské byl nahrazen teprve v padesátých letech našeho století několika knižními výběry pořízenými mladými překladaři. Molnár považuje mnohé tyto překlady za adekvátní originálu. Přece však musíme přiznat, že Ševčenko nenašel u nás tak vynikajícího tlumočnicka, jako jsou např. naši překladaři Puškina nebo Mickiewiczze. Díla těchto básníků byla převedena v 19. i ve 20. století největšími českými básníky.

Molnár osvětluje poměr Čechů k Ševčenkovi všestranně. Svědčí o tom čtvrtá kapitola, ve které věnuje pozornost slavnostním ševčenkovským večerům a výstavám u nás, všimá si, jak Ševčenko inspiroval českou hudební i výtvarnou tvorbu, ukazuje, jak ševčenkovské tematiky využily náš rozhlas, a sleduje, jak se u nás přijímala sovětská umělecká díla (romány, filmy) o Ševčenkovi.

Druhou část knihy tvoří poslední, pátá kapitola v Ševčenkovi díle na Slovensku. Vlivem historických podmínek, specifických pro vývoj Slovenska v 19. století, znalost Ševčenkových životních osudů a jeho díla na Slovensku byla menší než-li v českých zemích; jeho popularita vzrostla teprve na začátku 20. století. Ale k hlubšímu proniknutí Ševčenkova díla do širšího okruhu čtenářů dochází až po r. 1945. V této době bylo přeloženo do slovenštiny celé básnické dílo Ševčenkovo zásluhou nadaného překladaře J. Kokavce.

Molnár napsal svou knihu velmi pečlivě a svědomitě. Prohledal archivy a knihovny nejen v Praze a Bratislavě, nýbrž i jinde, pročel řadu knih a prolístoval desítky časopisů a novin. Bohatství sebraných faktů dovedl rozříditi a zhodnotit. Jeho kniha, která vznikala u nás i v Sovětské Ukrajině, přestože se zabývá monografickým tématem, je jedním ze základních děl o vzájemném vztahu literatur české a slovenské k literatuře ukrajinské.

Mečislav Krhoun

Staročeské satiry Hradeckého rukopisu a Smilovy školy. (K vydání připravil a úvod napsal Josef Hrabák. *Památky staré literatury české sv. 25. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1962. 199 stran, 10 příloh*)

Veršované satiry 14. století patří nesporně k neživotnějšímu odkazu naší staré literatury. Svou životnost si zajistily příklonem ke každodennímu životu; chtěly aktuálně mluvit ke své době — a mluví k nám dodnes. Ze skladeb mladší skupiny, představované tzv. Smilovou školou, těší se oblíbě již delší dobu Podkoní a žák, avšak starší vrstva, uchovaná v Hradeckém rukopise, byla doceněna teprve v nedávné době. Přispěl k tomu především marxistický přístup k myšlenkové a umělecké problematice těchto památek, který odhalil jejich pokrokovost.

O populárnosti staročeských satir svědčí skutečnost, že většina z nich vychází v průběhu posledních dvaceti let nyní po třetí (z r. 1942 je edice Jana Vilíkovského; Josef Hrabák připravil r. 1947 satirické skladby Hradeckého rukopisu pod názvem *Staročeské satiry* a r. 1951 vydal *Staročeské satiry Smilovy školy*). Přitom byly některé z nich celé a z jiných větší nebo menší ukázky pojaty do *Výboru z české literatury od počátků po dobu Husovu* (ČSAV 1957) a do různých antologií a čítanek.

Při práci na nové edici se mohl J. Hrabák opřít o svá starší vydání, která tu spojil v jeden celek. Kniha obsahuje všechny dochované skladby obou vrstev: Desatero kázanie božie, satiry o řemeslnících a bajku o lišce a džbánů z Hradeckého rukopisu, Podkoního a žáka, Svár vody s vínem a O ženě zlobivé z okruhu tzv. Smilovy školy. V transkripci textu došlo k některým drobnějším změnám, vesměs ve shodě se zásadami použitými v akademickém Výboru. Kromě některých drobných úprav a oprav jde především o změny v jotaci. Ve srovnání s dosavadními edicemi je nové vydání obohaceno o přílohy, obsahující dochované zlomek druhého zpracování Desatera, zlomek skladby nazývané O hřištních a překlad latinské verze bajky o lišce a džbánů. Oba staročeské zlomky byly dosud širší veřejnosti prakticky nepřístupné, jelikož první vyšel pouze v transliteraci časopisecky (vydal jej Adolf Patera v ČCM 1893) a druhý ve 2. svazku Hankových Starobylých skládaní (1818). Zlomek druhého zpracování Desatera je dalším dokladem, jak oblíbená díla bývala zpracovávána i zcela nově a přizpůsobena soudobé fázi literárního vývoje (v tomto pozdějším zpracování sílí epický prvek v zarámování, u výtčtu hřištníků

je však zase oslaben vypuštěním exempel). Zlomek O hříšnicích, beroucí si na mušku lupiče, vražedníky, rychtáře, konšely a lakomce, ukazuje, že Desatero a satiry o řemeslnících nebyly osamoceny, že jsou součástí širšího literárního proudu útočícího na nedostatky v soudobém životě, především na vztah bohatých k chudým. Otištění Vilikovského překladu exempla o lišce a džbánu, které se uchovalo ve sbírce latinských kázání Quadragesimale admontské, umožňuje čtenáři přímo si zkonfrontovat obě zpracování a tak si ověřit, že přes shodu námětu je smysl českého zpracování zcela jiný. J. Hrabák nezařadil do edice Táborské a Klementinské zlomky, blízké satirám Smilovy školy, protože jsou dochovány ve stavu značně porušeném; věnuje jim však pozornost ve svých výkladech. Přesto myslím, že by jejich otištění bylo vhodné, jelikož nebyly dosud pojety do žádného knižního vydání; např. u Alexandreidy jsou ve všech edicích otiskovány i zlomky tak porušené, jako je Šafaříkův.

Edice je doprovázena obsáhlou, téměř padesátistránkovou studií editorovou. J. Hrabák byl pro takovýto zevrubný obraz připraven svými staršími pracemi od knižní studie Smilova škola (1941) přes obě edice satirických skladeb a studii Zlomky táborské a klementinské (ve Studiích ze starší české literatury, 1956) až po kapitoly v Dějinách české literatury I (1959). Proto mohl nyní podat detailní a všestranný obraz vývoje předhusitské recitační satiry. Úsilí o satirické zobrazení sleduje od prvních náběhů, jaké nacházíme v Mastičkáři, k ostře kritickému zacílení v satirách Hradeckého rukopisu a posléze ke skladbám tzv. Smilovy školy, v nichž básní Podkoní a žák vrcholí umění plasticky zachytit postavy a jednotlivé úseky skutečnosti a dochází k odpoutání od náboženské problematiky nebo aspoň k jejímu oslabení; současně však se ztrácí jednoznačný bojovný postoj a skladby ustí v žánrovitost a kompromisní řešení, rozpory jsou obcházeny. Hrabákův výklad je všestranný, sleduje historické pozadí, společenskou i literární situaci, rozbírá jednotlivé skladby po stránce námětové i ideové, věnuje pozornost zobrazení postav, kompozici, jazykové výstavbě, veršové struktuře atd., všímá si otázek autorství i vztahů mezi památkami a jejich místa v literárním vývoji. Autor se snaží podávat své výklady tak, aby byly přístupné i čtenáři, který není speciálně obeznámen se zvláštnostmi středověké literatury. Porozumění staročeských textů pak přispívají poznámky k výkladu a překladu básní a slovníček.

Pavel Pešta